

Bruce Sterling

Predgovor k "Odsevnikom"

Ta knjiga predstavlja pisatelje, ki so zasloveli v tem desetletju. Njihova predanost kulturi osemdesetih let jih je zaznamovala kot skupino – kot novo gibanje v znanstveni fantastiki.

To gibanje se je hitro uveljavilo in nadedli so mu vrsto oznak: radikalna trda znanstvena fantastika, izobčeni tehnologi, val osemdesetih, nevromantiki, skupina z odsevniki.

Toda od vseh oznak, ki so jim jih nalepili in znova trgali proč v zgodnjih osemdesetih letih, se je prijela ena: kiberpank.

Skoraj nobenega pisca ne osrečujejo oznake – še posebno ne takšne s čudnim zvenom "kiberpank". Literarne etikete prinašajo čudno obliko dvojne osovraženosti: etiketiranci se počutijo pospravljene v predalček, tisti brez etiket se počutijo zapostavljene. Skupinske oznake pa nikoli ne ustrezajo posamezniku, povzročajo nenehno razdraženost. Torej "tipičen kiberpankovski pisatelj" ne obstaja; ta človek je le platonski izmyslek. Za nas druge je oznaka le neudobna Prokrustova postelja, kjer nas čakajo okrutni kritiki, da nas oklestijo in razpotegnejo po njeni meri.

In vendar lahko o kiberpanku izrekamo neke splošne trditve in določamo njegove prepoznavne lastnosti. Tudi sam se bom čez hip lotil tega, saj je skušnjava mnogo prehuda, da bi se ji lahko uprl. Kritiki, vključno z menoj, kljub vsem opozorilom vztrajajo pri nadevanju oznak; moramo vztrajati, ker je tak veljaven način razpoznavne – pa tudi dobra zabava.

Upam, da bom v tej knjigi predstavil popoln pregled kiberpankovskega gibanja, vključno z zgodnjimi iskanji in trenutnim stanjem te umetnosti. *Odsevniki* naj bi bralcem, ki so novinci v tem gibanju, ponudili širši uvod v kiberpankovska načela, tematiko in snov. Po moji presoji so to izložbene zgodbe: izraziti, značilni primerki doslejšnjega dela vsakega od piscev. Izognil sem se zgodbam, ki so se pogosto pojavljale v drugih antologijah, zato bi celo zakrknjeni privrženci tu morali najti nove poglede.

Kiberpank je proizvod osemdesetih let – na neki način, kot bom poskusil pokazati

kasneje, dokončen proizvod. Toda njegove korenine so potopljene globoko v šestdesetletno tradicijo moderne popularne znanstvene fantastike.

Kiberpankovski pisci so kot skupina prežeti z izročilom in tradicijo znanstvenofantastičnega terena. Njihovi znanilci so številni. Posamezni kiberpankovski pisci se razlikujejo po svojih literarnih dolgovih, a nekateri starejši pisci, morda predniki kiberpanka, kažejo na jasen in osupljiv vpliv.

Iz novega vala: pocestna robotost Harlana Ellisona. Vizionarski blesket Samuela Delanya. Sproščena norčavost Normana Spinrada in rokavska estetika Michaela Moorcocka; intelektualna drznost Briana Aldissa; in vedno J. G. Ballard.

Iz trše tradicije: kozmični razgled Olafa Stapledona; znanost in politika H. G. Wellsa; hladnokrvna, neupogljiva ekstrapolacija Larryja Nivena, Paula Andersona in Roberta Heinleina.

Kiberpankovski pisci še posebej cenijo domače jasnovidce znanstvene fantastike; prekipevajočo ustvarjalnost Philipa Josefa Farmerja; živahnost Johna Varleyja, igre z resničnostjo Philipa K. Dicka, razbolen, poskakujoč bitniški tehno Alfreda Besterja. S posebnim občudovanjem do pisca, ki je neprekosljiv v združevanju tehnologije in književnosti: Thomasa Pynchona.

V šestdesetih in sedemdesetih letih je vpliv zadnjega oblikovanega "gibanja" znanstvene fantastike, novega vala, prinesel znanstveni fantastiki novo zanimanje za literarno večščino. Mnogo kiberpankovskih piscev piše precej dovršeno in gracilno prozo; zaljubljeni so v stil in se (kot pravijo nekateri) pretirano zavedajo modnih smeri. Toda kot pankerji iz leta sedeminsedemdeset cenijo svojo garažno estetiko. Radi se spoprijemajo s surovim jedrom znanstvene fantastike: z njenimi idejami. To jih močno povezuje s klasično znanstvenofantastično tradicijo. Nekateri kritiki menijo, da kiberpank znanstveno fantastiko osvobaja dominantnega vpliva, podobno kot je snel pank rokenrolu simfonične prefinjenosti "progresivnega roka" sedemdesetih. (In drugi – tradicionalisti trde linije znanstvene fantastike z odločnim nezaupanjem do "umetniškega" – temu glasno nasprotujejo.)

Enako kot pankovska glasba je kiberpank na neki način vrnitev h koreninam. Kiberpank je morda prva znanstvena fantastika, ki ni zrasla le znotraj literarne tradicije znanstvene fantastike, temveč v pravem znanstvenofantastičnem svetu. Zanj tehnike klasične "trde znanstvene fantastike" – ekstrapolacija, tehnološka pismenost – niso le literarno orodje, temveč pripomoček k vsakodnevnemu življenju. So način razumevanja in so visoko cenjene.

V pop kulturi je praksa prva; teorija šepaje sledi po njenih stopinjah. Pred obdobjem označb je bil kiberpank le "gibanje" – ohlapna generacijska zveza ambicioznih mladih piscev, ki so si izmenjavali pisma, rokopise, ideje, lesketavo hvalo in boleče kritike. Ti pisci – Gibson, Rucker, Shiner, Shirley, Sterling – so našli prijateljsko složnost v vsakdanjem videzu, vsakdanjih temah, celo v določenih čudno vsakdanjih simbolih, ki so se pojavili v njihovem delu s svojim lastnim načinom bivanja. Na primer odsevnik.

Odsevna sončna očala so bila totem gibanja že od zgodnjih dni leta dvainosemdeset. Vzroka za to ni težko odkriti. S skrivanjem oči so odsevnik preprečili silam normalnosti prepoznati, ali je kdo nor in morda nevaren. So simbol jasnovidca, strmečega v sonce, motorista, rokerja, policaja in podobnih izobčencev. Odsevnik – najraje kromirani in matirano črni, v totemskih barvah gibanja – so se pojavljali v zgodbi za zgodbo kot neke vrste literarna pripomba.

Ti protokiberpankerji so hitro dobili vzdevek 'skupina odsevnikov'. Zato tudi takšen naslov tej antologiji; to je zaslužno posvetilo ikoni gibanja. Tudi drugi mladi pisci, enake nadarjenosti in ambicij, so začeli kmalu ustvarjati delo, ki jih je nespodbitno povezovalo z novo znanstveno fantastiko. Bili so neodvisni raziskovalci in njihovo delo je odsevalo nekaj pripadajočega temu desetletju, duhu časa. Nekaj sproščenege v osemdesetih.

Torej "kiberpank" – označba, ki si je ni izbral nihče od njih. Toda pojem se zdi sedaj izvršeno dejstvo in v tem je nekaj upravičenega. Zajema nekaj odločilnega v delu teh piscev, nekaj odločilnega v dekadi nasploh: novo vrsto integracije. Prekrivanje dveh svetov, ki sta bila sprva ločena: področje visoke tehnologije in moderno podzemlje popa.

Ta integracija je postala v tem desetletju odločilen vir kulturne energije. Delo kiberpankerjev teče vzporedno s pop kulturo osemdesetih: v rokovskem videu, v hekerskem podzemlju, v škripajočem počestnem tehnu hiphopa in skreča, v sintesajzerskem roku Londona in Tokia. Ta fenomen, ta dinamika ima globalen razpon; kiberpank je njegovo literarno utelešenje.

V drugem času bi se morda zdela ta kombinacija prisiljena in umetna. Med znanostmi in družbenimi vedami je tradicionalno zeval kulturni zaliv; zaliv med literarno kulturo, formalnim svetom umetnosti in politike, in med kulturo znanosti, svetom inženiringa in industrije.

Toda prepad se kruši na nepričakovan način. Tehnična kultura je ušla iz rok. Napredki v znanostih so tako silovito skrajni, vznemirjajoči, zaskrbljujoči in revolucionarni, da jih ni več mogoče obvladovati. Butajo v kulturo v širokem pomenu te besede; so osvajalni; so vsepovsod. Tradicionalne institucije, tradicionalna moč strukture, so izgubile oblast nad hitrostjo sprememb.

In nenadoma je očitno novo zavezništvo: združitev tehnologije in protikulture osemdesetih. Nesveto zavezništvo med tehničnim svetom in svetom organiziranih odpadnikov – podzemnim svetom pop kulture, vizionarske gibkosti in poulične anarhije.

Protikultura v šestdesetih letih je bila ruralna, romantizirana, protiznanstvena, protitehnična. Toda v njenem bistvu je bilo vedno prisotno pritajeno protislovje, ki ga je simbolizirala električna kitara. Tehnologija roka je predstavljala prvi korak. Z leti je postajala rokavska tehnologija vedno bolj izpopolnjena, razvila se je v tehnološko razvito snemanje, v satelitski video in računalniške grafike. Počasi je obračala uporniško pop kulturo navzven, dokler niso sedaj vodilni pop umetniki precej pogosto še vo-

dilni tehniki. So čarovniki posebnih efektov, mojstri za mešalnimi mizami, snemalni tehniki, grafični hekerji, ki vznikajo z novim medijem, da omamljajo družbo z ekstravagancami, kakršni sta FX kino in globalna pomoč Live Aid. Kontradikcija je postala integracija.

In sedaj ko je dosegla tehnologija svoj vročinski vrh, se je njen vpliv izmuznil kontroli in prišel do pouličnega nivoja. Kot je opozoril Alvin Tofler v *The Third Wave*, bibliji mnogih kiberpankovskih piscev, preoblikovanje naše družbe s tehnično revolucijo ne temelji na hierarhiji, temveč na decentralizaciji, ne na togosti, temveč na spremenljivosti.

Heker in roker sta idola pop kulture tega desetletja in kiberpank je predvsem fenomen popa: spontan, energetski, v stiku s koreninami. Kiberpank prihaja s področja, kjer se računalniški heker in roker prekrivata, iz kulturne epruvete, kjer se spajajo zvijajoči se genetski nizi. Nekaterim se zdijo rezultati bizarni, celo pošastni; drugim pomeni ta združitev mogočen vir upanja.

Znanstvena fantastika – vsaj glede na njeno uradno dogmo – se je vedno ukvarjala z vplivom tehnologije. Toda od udobnega obdobja Huga Gernsbacka, ko je bila Znanost varno spravljena – in zaprta – v slonokoščenen stolpu, so se časi spremenili. Brezskrbna tehnofilija teh dni pripada izgubljenemu lenobnemu obdobju, ko je oblast še vedno brez težav imela nadzor.

Kiberpankerjem je, povsem nasprotno, tehnologija drobovje. Ni ustekleničen duh samotnega učenjaka Velike Znanosti; je prodorna, popolnoma intimna. Ni zunaj nas, temveč poleg nas. Pod našo kožo, pogosto v našem umu.

Sama tehnologija se je spremenila. Za nas niso velikanska čudesa, ki bruhaajo paro: Hooverjev jez, Empire State Building, jedrska elektrarna. Tehnika osemdesetih se stika s kožo, odziva se na dotik: osebni računalnik, Sonyjev walkman, prenosni telefon, mehke kontaktne leče.

Nekateri osrednji motivi vznikajo v kiberpanku vedno znova. Motiv vdora v človeško telo: protetični udje, vsajeno (računalniško) omrežje, lepotna operacija, genetska sprememba. Še močnejši je motiv vdora v um: vmesniki med računalnikom in možgani, umetna inteligenca, nevrokemija – tehnike, ki do skrajnosti redefinirajo naravo človeštva, naravo jaza.

Kot je v eseju o kiberpanku poudaril Norman Spinrad, je mnogo drog enako kot rokenrol nedvomno proizvod visoke tehnologije. Nobena mati Zemlja alternativne kulture nam ni dala lisergične kisline – prišla je iz Sandozovega laboratorija, in ko je ušla, se je razširila kot ponoreli ogenj. Timothy Leary ni zastoj razglasil osebnih računalnikov za "LSD osemdesetih" – gre za tehnologiji strašljivo skrajnih zmožnosti. In kot taki sta stalni točki referenc v kiberpanku.

Kiberpanki, ki so prav tako hibridi, so navdušeni nad interconami: področji, kjer, po besedah Williama Gibsona, "cesta najde svoje lastne uporabnosti stvarjem." So agitatorski, nezadržani cestni grafiti iz razpršilca, tega klasičnega industrijskega izdelka. Uničevalen potencial domačega tiskalnika in fotokopirnega stroja. Skreč glasba, ko

njeni izumitelji iz geta spremenijo fonograf v instrument in proizvedejo arhetipsko glasbo osemdesetih, kjer se funk sreča z Burroughsovo cut-up metodo. "Vse je v miksu" – to velja za precej umetnosti osemdesetih in se nanaša tako na kiberpank kot na pankovsko retro modo in večštežno digitalno nasnemavanje.

Osemdeseta so obdobje ponovnega ocenjevanja, združevanja, hibridnih vplivov, pretresa starih stališč in njihove reinterpretacije z novo sofisticiranostjo, s širšo perspektivo. Kiberpankerji segajo k širše zastavljenim, globalnim pogledom.

Neuromancer Williama Gibsona, zagotovo tipičen kiberpankovski roman, se dogaja v Tokiu, Istanbulu, Parizu. *Frontera* Lewisa Shinerja vsebuje prizore v Rusiji in Mehiki – kot tudi na površju Marsa. *Eclipse* Johna Shirleyja opisuje zahodno Evropo v vročičnem vrtincu. *Blood Music* Grega Beara je globalen, celo kozmičen v svojem obsegu.

Orodja globalne integracije – satelitska mreža medijev, multinacionalne korporacije – kiberpankerje navdušujejo in se nenehno pojavljajo v njihovih delih. Kiberpank nima veliko potrpljenja z mejami. Tokijski *Hayakawa's SF Magazine* je bila prva publikacija na svetu, ki je izdala "samo kiberpankovsko" številko, novembra leta 1986. Inovativna britanska znanstvenofantastična revija *Interzone* je bila prav tako žarišče kiberpankovstva, z objavljanjem Shirleyja, Gibsona in Sterlinga kot tudi vrsto prelomnih uvodnikov, intervjujev in manifestov. Globalno zavedanje pomeni kiberpankerjem več kot znak zaupanja; to je namerno opravilo.

Kiberpankovsko delo je zaznamovano z jasnovidno zgoščenostjo. Njegovi pisci cenijo bizarno, nadrealno, prej neverjetno. Pripravljeni so – celo željni – zgrabiti idejo in jo brez omahovanja potisniti čez meje. Kot J. G. Ballard – idoliziran vzornik mnogih kiberpankerjev – pogosto uporabljajo neustrašno, skoraj klinično objektivnost. To je hladna objektivna analiza, tehnika, izposojena iz znanosti in nato uporabljena v literaturi za klasičen pankovski šok.

S to intenzivnostjo vizije prihaja do močne domišljajske zgoščenosti. Kiberpank je dodobra prepoznan po zgovorni uporabi detajlov, skrbno sestavljenih zapletih, po pripravljenosti vnesti v vzorec vsakdanjega življenja ekstrapolacijo. Naklonjen je "zgoščeni" prozi: hitrim, vrtoglavi izbruhom neobičajnih podatkov, senzorični preobremenitvi, ki bralca preplavi v literarni ustreznici "zvočnega zidu" trdega roka.

Kiberpank je naraven podaljšek elementov, ki so v znanstveni fantastiki že prisotni, elementov, ki so včasih zakopani, a vedno vrejo od možnosti. Kiberpank je nastal znotraj žanra znanstvene fantastike; to ni invazija, ampak moderna preobrazba. Zato je bil njegov učinek znotraj žanra hiter in močan.

Njegova prihodnost je odprto vprašanje. Kot umetniki pankaa in novega vala lahko tudi kiberpankovski pisci, ko se razvijejo, kmalu zdirjajo na ducat različnih strani hkrati.

Ne zdi se verjetno, da bi jih lahko kakršnakoli označba dolgo zadrževala skupaj. Znanstvena fantastika je danes v dragocenem stanju fermentacije. Lahko se zgodi, da bo preostanek desetletja doživel rast številnih gibanj, ki jih vodi vedno bolj raz-

posajena in številna generacija osemdesetih. Enajst avtorjev te knjige je le del širšega vala piscev in skupina kot celota že kaže znake izjemne militantnosti in drobljenja v frakcije. Podžgani z novim pomenom potenciala znanstvene fantastike pisci razpravljajo, ponovno pretehtevajo, učijo stare dogme novih trikov. Medtem pa se kiberpankove brizice širijo, navdušujejo nekatere, izzivajo druge – in spravljajo v bes nekatere, katerih razbolelih svaril še ne slišimo povsem.

Prihodnost ostaja nenapisana, čeprav ne zaradi premalo truda.

In še zadnje čudaštvo naše generacije v znanstveni fantastiki – za nas ima literatura prihodnosti dolgo in častitljivo preteklost. Kot pisci dolgujemo tistim pred nami, tistim piscem znanstvene fantastike, ki so nas s svojim prepričanjem, predanostjo in talentom očarali in, čisto zares, spremenili naša življenja. Takšni dolgovi niso nikoli poplačani, le vzeti na znanje in – tako upamo – prenešeni kot zapuščina tistim, ki nam bodo v zameno sledili.

Prevedla Nataša Hrastnik

Besedilo je uvodna beseda v knjigo *Mirrorshades; The Cyberpunk Anthology*, ki je prvič izšla leta 1986 in postala ključni uvod v spoznavanje kiberpankovega pisanja. Knjiga prinaša kratke zgodbe Williama Gibsona, Toma Maddoxa, Pat Cadigan, Rudyja Ruckerja, Marca Laidlawa, Jamesa Patricka Kellyja, Grega Beara, Lewisa Shinerja, Johna Shirleyja, Paula di Fillipa in zgodbi pisateljskih ductov, tako značilnih za kiberpank: prvo je skupaj s Sterlingom podpisal Gibson, drugo pa Shiner. Sterling, čigar tu prevedeno besedilo dandanes velja za nekakšen manifest kiberpankove literature, je avtor več knjig kratkih zgodb in romanov, ob Gibsonu pravzaprav najbolj znan kiberpankovski pisec.